

ZÁVADA PÁL

A polgár és a leventeoktató

REGÉNYRÉSZLET

Idestova két évvel korábbi eseményekben gyökerezik az a vád, melyet Sándorom ellen koholtak – tudniillik hogy ő „háborús propagandát” folytatott volna. Mondjuk '44 májusában már énszerintem se volt valami okos dolog a kunvadási főtéren egy egész szakasz levente jelenlétében nyíltan hangoztatni, hogy a német csodafegyvernek nevezett rakétákkal fenekestül föl lesz a hadi helyzet forgatva, továbbá hogy el kell mindent követnünk, hogy az orosz bolsevik hordát föltartóztassuk ezeréves határainkon.

Én egyetértek, Sándor, szó sincs róla, hogy ne kívánám, hogy nem volna jó mindez énszerintem is, magyaráztam neki, mikor ezen összevitakoztunk. Csak azt nem értem, mondom, hogyan hihetsz benne még mindig, hogy ez valóban is bekövetkezhet, hogy tényleg lehetséges még ma is.

De hogy én mért akarom őt megingatni abban, ami neki egy komoly lelkiismereti dolog, ami nála becsületbéli, végső hit kérdése.

Jó, hát felőlem ugyan maradjál megingathatatlan, de ha lehet, csöndesen...

Hogy mondhatsz ilyet, Mariskám, hogy csöndesen?! Álljak ki az én ifjú vitézeim, legderekből tanítványaim elé, és úgy buzdítom őket, hogy közben csöndben maradok? Ne mondjam meg nekik, hogy hová és mire föl?

Hát, ha te meg tudod mondani, Sándor... De beszéljétek inkább magatokban, és ne hangoskodjatok a főutcán!

Erre majdnemhogy elsírta magát tehetetlen fölindultságában, és úgy ismételtette nekem, hogy ezek a fiúk jobban szeretik őt, mint a tulajdon apjukat, és vakon követnék bárhová, hát hogy beszélhetek én ezek után erről ilyen cinikusan és léhán.

De bizony arra is hiába emlékeztettem Sándort, amit ő mintha kitörölt volna a memóriájából, hogy pár hónapja ő ebben a kérdésben összekülönbözött még a legjobb cimborájával is. Kátai Gergely ugyanis egy sebesüléssel akkoriban került haza a front-ról, és korábbi magyar-élet-párti buzgólkodása dacára teljesen kiábrándult, úgyhogy már semmi jóra nem számított. Mindezt egy elszánt bepálinkázás során tárta föl Sándor előtt, aki ennyi defetizmus hallatán nem hitt a fülének, s miután elmesélte nekem, az egészség Gergely részegségének tudva be zárta le magában. Pedig én ellenkezőleg, azt tanácsoltam neki, hogy a hadi helyzet megítélésében (meg az ostobaságig elmenő szövetségi hűség és fegyverbarátság kérdésében, tettem még hozzá gondolatban) hallgasson inkább Gergelyre, aki jobban ért ehhez.

Amikor politikán vitatkoztam a férjemmel, arra is jó okom volt, hogy őelőtte ne hivatkozzam édesapám érveire sem. Az én apukám mindig is vitathatatlan tekintélynek számított a faluban, vagyis azt hitte mindenki – és ezt a látszatot családunk némán igyekezett fenntartani még a háborút követően is –, hogy a mi nagyközségünkben Csóka Ignác textilkereskedő az egyetlen igazi magyar polgár, ő az, akit nem érhet meglepetés, mert nemcsak hogy mindenkor eszesen kalkulál, és hasznos viszonyokat ápol, hanem körültekintően óvatos, az emberi jellemet és erényeket illetően pedig kevésbé jóhiszemű. Talán ebből következett az is, hogy elég hamar és meglehetősen ingerültséggel vette észre a férjem korlátoltságát bizonyos politikai kérdésekben. Apám a háború végső szakaszában már igencsak lekezelően beszélt a vejről, az volt ugyanis a véleménye, hogy becsületes magyar ember a hajdani németbarátságát ilyenkor már igyekszik átfordítani majdani angolbarátságba. És saját szavát is elharapva sóhajtozott

egy mihamarabbi kiugrás után, amelytől azt remélte, hogy akkor békén hagynak minket az oroszok. Az én férjemtől azonban távol állt az ilyesféle álláspont, sőt árulásnak tekintette volna.

Na és mi derült ki, ugye?, hogy amikor Sándort óvatosságra intettem, nekem volt igazam. Mert pontosan ezért jelentette fel őt valaki, rögtön a front után. Hogy bízott a csodafegyverben meg a bolsevik horda föltartóztatásában. Na de csak ő bízott ebben egyedül? És talán nem vakmerő feltételezés részemről, hogy ez a följelentő olyasvalaki lehetett, aki aztán hamisan tanúskodott is ellene, vagyis mindnyájunk előtt napnál is világosabb volt, hogy Würצלről és Gémesről van szó.

Egyébként Sándoromnak ezt a leventeparancsnokságát egyfelől én nagyon is megértettem, másfelől meg persze hogy a pokolba kívántam, kívált, amikor életveszélyes bajok következtek már belőle. De kezdettől fogva átéreztem a férfilelek apaszerep iránti erős, ám szemérmes vágyát – mert úgy higgyék el, hogy erről soha nem beszélt még nekem sem –, és mintha épp erre vártam volna már, úgy bölintottam rá döntésére, amikor bejelentette, hogy elvállalta az iskolai leventeosztag vezetését. Pedig váratlanul történt, nem beszélte meg velem, úgyhogy meglepődtem, mégis valami beletörődő helyesléssel fogadtam el rögtön. És titkon egy kicsit meg is könnyebbültem (ami viszont szégyennel töltött el), hogy így már nem egyedül énám fog hárulni a feladat, hogy Sándor vágyai beteljesüljenek.

Mert igaz, hogy az utóbbi évtizedben már nem emlegette hangoosan, de az én férjem mindig is erősen vágyott egy fiúgyermekre, vagy kettőre. Most már akár nyolc-tíz évesek is lehetnének éppen, ha legelső terhességeimet sikerült volna kihordanom, de hát e tekintetben – meg ezzel szoros kapcsolatban is – sok baj volt velem sajnos, amelyekre most nem szeretnék kitérni. Nagyon nehezen tudtam csak megszülni egy kislányt, aki szívgyengeségben szenvedett, s miközben megadta az Isten, hogy ebben a szépséges, kedves és értelmes gyermekben sok-sok örömiinket

leljük, épp azon a '942-es ősön, amikor már iskolába adhattuk volna, elvette tőlünk. Nem mondom, hogy váratlanul, hiszen a debreceni professzor is azt mondta, hogy a katasztrófa korábban is bármikor bekövetkezhetett volna, ahogyan erre itthoni orvosunk addig is többször célozgatott, Margitkánk elvesztése annyira lesújtott bennünket mégis, hogy az azóta eltelt évek sem voltak elegendőek ahhoz, hogy föltápáskodjunk. Arról nem is beszélve, hogy még egyszer újra próbálkozzunk.

Második éve voltunk már gyermektelenek, amikor Sándorom, aki talán elirigyelte, hogy egyik-másik tanártársa szakkörben vagy önképzőkörben is találkozik diákjainak legjobbjával, kinezte magának ezt a leventeparancsnoki tisztet. Amely őszerint a legsokoldalúbb kapcsolódásokat kínálja nevelő és növendékei közt, hiszen miről is van szó ebben az esetben, Mariskám?, szavalta nekem nemegyszer, mert ez a lényeg, hogy nem pusztán a szellem ápolásáról, hanem a test neveléséről is, nemcsak a játékosabb vagy hasznosabb kikapcsolódásról, hanem a kötelességteljesítés gyakorlásáról is. És mindez átszővi a különféle sportküzdelmeket meg a rendszeres hadijátékokat és katonai gyakorlatokat is. Azonkívül a leventék családjában nem csupán a bajtársainkat és vezetőinket szeretjük és tiszteljük, hanem legelőször is a hazaszeretet vezérel bennünket, meg a mi megszenvedett magyar református hitünk. És az én kamasz fiaimnak, no meg jómagamnak ezt így együtt nem kínálja sem a fizika szakkör, sem az irodalmi önképzőkör, magyarázta Sándor, de mondhatnám akármelyik sportegyesületet vagy dalárdát, azok sem.

Foglalkozásaikról az eltelt évek alatt sem tudtam meg sokat, erről a férjem keveset beszélt. Látni se láttam őket máskor, csak ha valamely nemzeti ünnepen katonai alakzatban, pulykatollas egyensapkában, jobbra vetett fővel masíroztak végig a főutcán – élükön az én keresztbe-kasul szíjazott, csizmás Sándorommal, aki olyan peckesen verte ki a díszlépést, hogy azt egészen humorosnak találtam, de persze soha nem mertem mondani.

Még kevesebbet tudhattam meg sajnós a leventeosztagnak erről a '44 őszén történt riadóztatásáról és hátországba-vezényléséről, amiből aztán a baj lett. Sándorom sem az akciót megelőzően nem volt hajlandó beszélni róla – hadititokra hivatkozott, na hiszen!, mondom, énelőttem?, de nem akartam vitatkozni –, s még kevésbé utána. Kérdésekkel ne is próbálkozzam, úgyse mondhat semmit, sem arról, hogy merre jártak, sem hogy mi-ben vettek részt. De ugyanígy nem fog beszélni egyik fiú sem, ezt akár tudathatom is a szüleikkel, hogy a fiaikat is a hadititok köti. És hogy erről az esküjükről nem fognak megfélelkezni, erre ő a fejét teszi, hiszen jól ismeri mindnyájukat, és ha nem is taníthatja már őket, igyekszik az iskolán kívül figyelni rájuk, mert a mai napig is a szívéen viseli a tizenhatok sorsát.

Annyit akar csak a lelkemre kötni, hogy értsem, magyarázta még az elindulásuk előtt: Ahogy eddig, úgy most sem egyedül fogja eldönteni, mikor mire utasítsa osztagának leventéit. Ezekben a válságos napokban azonban különösen fontos, hogy cselekvésüket az egész vonalon egybehangolják, ezért mindenki fokozott fegyelemmel, elvhűséggel és engedelmességgel tartozik a följjebbvalójának. Arról sem beszélhet, ki az ő följjebbvalója, de biztos lehetek benne, ha riadóra kerül sor, ha meg kell indulniuk feladatuk végrehajtása végett, az nem valami hebehurgya, egyéni ötlet lesz, hanem megfontolt parancs. És ha el is szakít bennünket a kötelesség, én rendíthetetlenül bízom a hadiszerecséjükben is, meg őbenne, hites uramban is, aki felelősséggel és becsülettel állja meg majd a helyét, a reábízott ifjakért pedig akár tűzbe is megy.

Mibe kapaszkodhattam volna abban a hét hosszú hónapban, amíg odavoltak, ha nem ezekbe az őszintének szánt, mégis közhelyes ígéreteibe?, melyekről azt gondoltam, ő maga hiába bizakodik, ha a körülmények térdre kényszerítenék, keveset tehet. És mihez kezdek én, ha netán nem jön haza, ha megsebesül, fogságba esik?, és mit fogok mondani a szülőknek, ha valamelyikük gyerekének esik majd baja?

Keservesen vonult keresztül rajtunk a front, mi ugyanis kiemelt katonai támaszpontot jelentettünk a repülőter miatt. A német csapatok ezt '43-ban kezdték építeni, s noha ekkor még tehenet meg birkát is legeltettek ott, és elég keskeny, füves leszállómezeje volt csak, nagy hasznát vették. Hogy biztosíthassák visszavonulásukat, a németek ide telepítették 13. páncélosadosztályukat is, majd több mint ötszáz katona számára foglalták le a deportáltak üresen maradt lakásait meg az iskolai osztálytermeket. És persze hogy erősen védték a repülőteret, amelyet az oroszok maguknak akartak megkaparintani. Emiatt végül félelmetes bombázásokat és heves csatákat kellett elviselnünk, és bizony hús kunvadási civil is áldozatul esett, mire az oroszok elfoglalták a falut és a repülőteret, majd nekiálltak kiépíteni a Tiszán az átkelőt.

Vannak persze, akik azt mondják, a többi hadszínterekhez hasonlítva jelentéktelen csetepaténak nevezhető az a pár hét, amíg a környékünkön sietős visszavonulást tettető német-magyar alakulat egy hamar kudarcba fulladt vissza-bekerítési kísérlet után állásait az első komolyabb orosz nyomásra el is hagyta. De hogy amit az oroszok a mi községünkben és a környéken ezután műveltek, azt a jellemzőnek mondható, öldöklően véres fosztogatásokhoz képest állítólag nincs miért komolyabban fölhánytorgatni – hát erre a cinikusan érzéketlen meglátásra jobb, ha én nem is mondok semmit. És ezt a témát itt félbe is hagynám.

Elég az hozzá, hogy az orosz megszállásunktól kezdődően feszült várakozásban telt az idő. Én csak vártam a férjemet, nem érdekelt, hogy milyen lesz a fogadtatása, csak jöjjön vissza sértetlenül, és nem törődtem azzal sem, ki menekült el a régi tótumfaktumok közül, és ki maradt itthon, pedig jobban tette volna esetleg, ha ismeretlen helyen próbálja megvetni a lábát, ellenben kik azok, akik merészen hagyva hátuk mögött a múltjukat ölelkeztek össze az új Nemzeti Bizottságban az illegalitásból előbújt, oroszokkal kollaboráló mozgalmárokkal. Engem viszont egyre kérdezgettek, hogy merre van a férjem, hová vitte a fiaikat, de

hát én se tudtam semmit. Egyesek már apám boltjában is jelene-
tet rendeztek, anyámmal álltak le vitatkozni az utcán, kiabáltak
utánam a túloldaltól, volt, aki maga elé köpött, ha meglátott, és
már csak a legközelebbieket álltak velem szóba. Kátaiékra pedig,
akik mindaddig a legelső barátaink voltak, azért nem támaszkod-
hattam többé, mert Gergely felesége, az én jó barátnőm, Tósze-
gi Annus, aki épp az ostrom napjaiban volt mindenórás, behalt
szegénykém a szülésébe.

El lehet képzelni ezek után, hogy mit éreztem, amikor '45 má-
jusában megjöttek a férjemék. Istenem!, belép Sándor a kert-
be, kitarja a naplementében a nagykaput, és bevezényeli nekem
négyyszer négyes alakzatban mind a tizenhat fiút. Tisztelgés, le-
venteköszöntés – és csak akkor hangzik el az „oszolj”, amikor
megszámoltam, hogy megvannak mind, tessék, akkor most már
mehet ki-ki haza!